

Den dahméniska ansatsens framtid

BOKANMÄLAN

Som tribut till den bortgångne Erik Dahmén (1916–2005) arrangerade Ratio tillsammans med IVA hösten 2006 ett symposium, vilket enligt den resulterande publikationen hade som syfte att uppmärksamma hans idéer i ett ”framtidsperspektiv”.¹ Därmed anges att hyllningen till objektet inte primärt blivit en tillbakablickande belysning av hans insatser. Den är i stället ett framlyft av vad Dahmén kan sägas ha uppnått som utgångspunkt för ekonomisk politik och fortsatt forskning. Genomförandet av denna ambition välkomnas starkt i de fortsatta kommentarerna, men inledningsvis bör en kritisk reaktion anföras. Den tidigare framlyfta ”dahméniska ansatsen” (Carlsson och Henriksson 1991) har redaktörerna nu lanserat inte bara som Dahmén personliga positionering i den samhällsvetenskapliga diskursen. Med den görs han också till ”en förgrundsgestalt” inom den forskarkrets de benämner ”den svenska tillväxtskolan”.² Men även om den dahméniska ansatsen kan ses som konceptuellt konstitutiv för en skolbildning, måste här ett frågetecken sättas. Att presenteras som företrädare för en tillväxtskola skulle Dahmén, med sin veblenistiska förankring i det schumpeterianska entreprenörspåret, knappast ha accepterat. Som en internationell marknadsföringsram för den dahméniska ansatsen

skulle en benämning som ”den svenska strukturomvandlingskolan” ha varit att föredra. Utmärkt belyst genom bidragen i föreliggande publikation, skulle en sådan rubricering av den unikt svenska forskningsinriktning Dahmén tillhör, ge både honom och denna ett större internationellt genomslag än redaktörernas mindre träffande skoletikett.

Tio tankeväckande uppsatser redovisas. Dessa är sinsemellan ganska olika och kan i en kort recension inte ges den uppmärksamhet de individuellt förtjänar. De kommenteras i det följande främst i den mån de har bäring på pläderyngen för Dahmén idéer och begrepp som utgångspunkt för fortsatt forskning.

Redan 1939 hade Dahmén i en trebetysuppsats om felinvesteringar i konjunkturförloppet (Dahmén 1939) formulerat utgångspunkten för den Dahméniska Ansatsen (Henriksson 2002). Här konceptualiserade Dahmén samhällsutvecklingen som en omvandlingsprocess. Genom att dessutom fånga upp förloppets drivkrafter och betingelser på aktörsnivån förebådades hans senare fokusering på företagarfaktorn. Men, påvisat av Kalle Westberg i hans översikt av det dahméniska tänkandets aktualitet, är det först i lic avhandlingen Dahmén (1942) kan sägas ha nått fram till en formulering om samhällsutvecklingen i dess helhet. Med avstamp i Schumpeters teori utvecklade Dahmén nu embryot till ett eget forskningsprogram. Till begreppet utvecklingsblock uppföljande felinvesteringsanalysen fogade Dahmén en stark pläderyng för historisk ”kausalanalys” som ett metodologiskt imperativ. För att förstå skeendet som en kausalt samman-

Nils Karlson, Per Storm, Dan Johansson och Bengt Mölleryd (red): *Erik Dahmén och det industriella företaget*, Ratio, 2007, 305 sidor, ISBN 978-9-175-68068-2.

Författaren tackar det högre seminarier i Ekonomisk Historia vid Stockholms Universitet samt Lennart Erixon, Margareta Hellström, Henrik Jordahl, Mats Lundahl, Ronny Pettersson och Eva Skult för reaktioner på olika utkast.

¹ *Erik Dahmén och det industriella företaget* Red. Nils Karlson, Per Storm, Dan Johansson & Bengt Mölleryd. Ratio 2007.

² Tesen om skolbildningen presenterades första gången i Johansson och Karlson (red) (2002) och senare i Johansson och Karlson (red) (2006). Denna har nyligen uppmärksammats även internationellt av Boianovsky (1909 s 59). Benämningen ”den svenska tillväxtsskolan” har uppenbarligen fått Boianovsky att se denna som en skolbildning i den aggregerade modelleringstraditionen från Harrod-Domar och Solow. Han konstaterar därför som notabelt beträffande Dahmén att denne inte försökte bygga formella tillväxtmodeller.

hängande process ville Dahmén med ett systematiskt "flervinklinsgrepp" även konceptualisera omvandlingens övriga sidor. Bortom analysen av produktions och produktionsapparatsens utveckling markerade Dahmén här, för ett kommande kompletterande studium, tre ytterligare aspekter av omvandlingen, nämligen dess finansiella, sociala och politiska sidor. Han hade därmed lagt grunden för sin senare fokusering på samspelet mellan ekonomi och politik.

Westberg kan sålunda sägas ha angett det nödvändiga stora perspektivet på Dahmén's samlade forskningsinsats. Hittills har gradualavhandlingen (Dahmén 1950) i alltför hög grad framstått som Dahmén's mest väsentliga bidrag. Efter lic avhandlingen i Lund fokuserade Dahmén under de första åren vid dåvarande IUI främst på produktionens cykliska och finansiella sidor. När han till slut fick möjlighet att åter fokusera på företagarfaktorn innebar detta en visserligen fördjupad men snäv vinkling, vilken inte gav honom möjligheter att studera de sammanhang som lic avhandlingen angivit som de mest centrala. Utöver att doktorsavhandlingen inte nådde fram till företagandets politiska och sociala sidor, saknade den genom sin otillräckliga belysning av de finansiella momenten, en adekvat analys av utvecklingsblocken och dessas kausala roll i omvandlingen. Men denna brist noterades knappast i den berättigade uppmärksamhet, som Dahmén fick för sin monumentala studie. Denna mottogs som empiriskt pionjärbete och hälsades även som teoretiskt banbrytande.

Därmed hade Dahmén lagt grunden för den följande akademiska banan

vid Handelshögskolan i Stockholm och som rådgivare åt Marcus Wallenberg vid dåvarande Stockholms Enskilda Bank. Men dessa karriärspår tycks länge ha fjärrmat honom från fortsatt fokusering på företagarfaktorn. Lic avhandlingens bredare frågor förblev visserligen påträngande, men det var först under 70-talet som Dahmén på allvar började återknyta till sin tidigare forskning. Därmed inleddes den begreppsdifferentiering, som kan sägas vara symposierapportens fokuseringspunkt.

Från och med 1976 kom Dahmén att delta i en studie som IUI drog igång i samarbete med IVA, gällande 70-talskrisen i historisk belysning. Detta "storprojekt", om vilket Bo Carlsson ingående rapporterar, leddes av denne i samråd med Dahmén (Carlsson m fl, 1979). Som frukten av detta engagemang kom Dahmén att presentera två terminologiska fördjupningar av sin begreppsapparat.

Den första gällde synen på 70-talskrisen som en konsekvens av en försvagad internationell konkurrenskraft orsakad främst av för kraftiga löneökningar. Dahmén tog i stället fasta på att den sysselsättningskris, som utslagningen av produktion medförde, alternativt kunde anses vara en följd av otillräcklig produktivitetens utveckling. Ur den synvinkeln var, enligt Dahmén, 70-talskrisen ett uttryck för näringslivets bristande "utvecklingskraft", en term han sedan försökte "kanonisera" som vetenskapligt begrepp (Westberg 2006). Dahmén's andra konceptuella precisering betonade att den svaga utvecklingskraften berodde på ett otillräckligt "omvandlingstryck".³ Ett tillräckligt sådant kunde såväl generera som genereras av utvecklingsblock.

³ Detta uppföljande steg togs vid det symposium, som hösten 1979 anordnades som hyllning till Marcus Wallenberg på dennes 80-årsdag. Där bidrog Dahmén med uppsatsen "Hur studera industriell utveckling?" (Dahmén 1980). I denna använde han för första gången begreppet "omvandlingstryck", ibland också benämnt "transformationstryck". Detta begrepp hade redan tidigare framförts och utförligt diskuterats av Henriksson (1974) i uppläggningsen av ett projekt inspirerat av Dahmén.

Därmed underströk Dahmén företagarfaktorn som viktigt mål för den ekonomiska politiken.

Per Storms bidrag erbjuder en makroapplicering av de två nämnda begrepps fördjupningarna. Storm ställer frågan hur det kunde komma sig att basindustrin överlevde, när så mycket av den övriga industrin hade nedlagts eller flyttat utomlands. Han menar uppenbarligen att förklaringen inte enbart bör ses i termer av komparativa fördelar utan att en kausal roll måste tillskrivas den utvecklingskraft företag under omvandlingstryck uppvisade. Storm övertygar, men man hade gärna velat se förklaringarna dissekerade med mer fokusering på incitamenten. Det var i den riktningen Dahmén tänkande gick under 80-talet. Distinktionen mellan positivt och negativt omvandlingstryck, vilken Dahmén då införde som ytterligare artikulering av utvecklingsblocksbegreppet, ledde till en mer mikrostrukturellt differentierad syn även på avvecklingen som en sida av Schumpeters "creative destruction".

En intresseväckande empirisk belysning av den utvecklingskraft, som transformationstryck genererar på mikrostrukturell nivå, ges av Gunnar Du Rietz tillsammans med Dan Johansson och Nils Karlson. De söker statistiskt belysa skattekilarnas inverkan på företagarverksamheten. Det är uppenbart att frågor om utvecklingskraften kräver det klagörande av företagarbegreppet studiet av skattekilarnas effekter kan ge. Denna forskning innebär en inträngning i den incitamentdynamik, som utgör själva nerven i utvecklingskraften.

Den som teoretiskt kommit längst, när det gäller Dahmén "mesoekonomiska" sammankoppling av den mikrostrukturella och den makrostrukturella nivån, är otvivelaktigt Gunnar Eliasson. Dennes bidrag kan ses inspirerade av Dahmén utvecklingsblocksbegrepp analogt med hur detta en gång var en

"creative response" till Schumpeters definition av begreppet innovation som en nykombination av produktionsfaktorer. Bakom Eliassons två begrepp "affärsidé" och "kompetensblock" röjer sig Dahmén's fadderskap såväl terminologiskt som innehållsligt. En affärsidé, omfattande komponenterna i ett lönsamt projekt och ett kompetensblock utgörande integrationen av specialistkunskaper, bygger båda på perceptionen av komplementariteter mellan delarna i en helhet. Också intresseväckande i Eliassons bidrag är redovisningen av vad han, i en för nutida ekonomer ovanlig doktrinhistorisk utflykt, funnit om Dahmén's beroende av såväl Mengertraditionen i den österrikiska skolan som av Marshall i det anglo-amerikanska tankespåret. Men Eliassons idéarkeologiska exkursion torde motivera ytterligare doktrinhistoriska spadtag för belysningen av rötterna till Dahmén's tänkande.

Den innebörd Dahmén gav begreppet utvecklingskraft har uppenbarligen satt igång mycket tankeverksamhet kring entreprenöra incitamentfaktorer även i företagshistoriska kretsar. I sitt sociologiskt orienterade bidrag till symposierapportens mikrostrukturella fokusering tar Hans Sjögren upp nätverksfaktorn. Han kan sägas se denna som en betingelse för uthålligheten i vad sociologerna kallat "familjekapitalism" (Sjögren 2005). Som ett illustrativt exempel anför Sjögren Wallenbergsdynastin med Jakob Wallenberg som centralt studieobjekt.

Den belysning mikrostrukturella incitament fått i de ovan anförda bidragen aktualiserar den vikt Dahmén tidigt lade vid samspelet mellan det ekonomiska och det politiska livet (Henriks-son 1996). I denna analys förde Dahmén fram "blandekonomins dilemma", som uttryck för en inkompatibilitet mellan marknadsekonomin och planhushållningens institutionella incitamentbaser (Dahmén 1959). Detta tema berörs i två

av symposierapportens bidrag där den Dahméniska Ansatsen kan sägas ha uppfattats mer programmatiskt.

Ekonom-historikern Lennart Schön behandlar, med utgångspunkt från historiska erfarenheter av utvecklingsblockens dynamik, den roll dessa kan tänkas spela i den globala ekonomins framtida utveckling. Schöns kända strukturcykliska tolkning av Dahmén teori är denna gång inte så framträdande (Schön 2000). Han lyfter nu fram en mindre schematisk formulering av Dahmén utvecklingsblocksbegrepp i en för belysningen av globaliseringsprocessen lovande skiss. Han sätter dock endast in utvecklingsblocken i den helhetssyn som utrikeshandelsteorin i Heckscher-Ohlin tappning erbjuder. Det hade varit lovvärt om även Krugmans uppläggning förts fram.

Lennart Erixons diskussion av den Dahméniska Ansatsen är kritiskt utvärderande. Hans viktigaste syfte anges vara att, utifrån huvudfårans perspektiv, bedöma på vilka av senare års teorifronten Dahmén arbeten fortfarande är av intresse. Efter att i sin tidigare Dahménforskning (Erixon 1991) ha fokuserat på transformationstryckets betydelse för Erixon, kanske något överraskande, fram felinvesteringsanalysen som Dahmén viktigaste bidrag. Men därmed blir naturligtvis Dahmén utvecklingsblocksbegrepp också utpekade. I övrigt intressant i Erixons bidrag är den uppmärksamhet han, liksom tidigare Westberg, visat Dahmén starka framhållande av kausalanalysen.

Dahmén blev förhållandevis tidigt observerad utomlands särskilt av Gerschenkron (1957), vilket till slut resulterade i att doktorsavhandlingen kom ut i en engelsk översättning (Dahmén 1970). Men trots denna har det internationella genomslaget för den Dahméniska Ansatsen uteblivit. Detta beror otvivelaktigt på att Dahmén forskning i huvudsak endast gällt Sverige. Visserligen har han

i två studier följt den finska utvecklingen (Dahmén 1963, 1984). Men dessa arbeten är tyvärr inte tillgängliga på engelska. De diskuteras i symposierapporten av Juha Tarka, vilken något indirekt belyser vad som i övrigt kan ha försvårat Dahmén internationella reception. Flera tongivande yngre finska nationalekonomer var under 80-talet uppenbarligen kritiska mot vad de ansåg vara en alltför historisk och institutionalistisk ansats i Dahmén analys.

Det kan tilläggas att, som Westberg påpekar, någon liknande kritik inte framkom bland de yngre svenska ekonomer, som delade sina finska kollegors syn. De ville kanske inte riskera den bannbulla Dahmén alltid höll i beredskap mot formellt matematiska modellsnickare, vilka han sardoniskt benämnde "redskapsbodens fångar". Men sannolikt innebar den yngre svenska huvudfårans metodologiska karantän av Dahmén, att han inte fick den inhemska uppbackning som hade behövts för en internationell lansering av sin ansats.

IVA-ledamoten Gustaf Östberg rapporterar i ett personligt hållet bidrag om den dialog han efter sekelskiftet hade med Dahmén, då på väg mot de nittio. Östbergs rapport dokumenterar Dahmén fortsatt starka intresse för den omvandling utvecklingsblocken genererar just genom att inte vara fullbordade. Samtalen synes visa att Dahmén hade trängt vidare i sitt tänkande och nu såg mer generellt på utvecklingsblocken i omvandlingsprocessen.

Som summering beträffande symposierapportens ambition att belysa den Dahméniska Ansatsen i ett framtidsperspektiv måste framhållas att bidragen inte ger några samlande klara linjer. Endast den i dahméniska tankegångar redan invigde torde kunna ta till sig framställningarnas implicita syntes. Men i den kretsen synes det dahméniska forskningsprogrammet befinna sig i det

tillstånd som Dahmén själv skulle kallat ett ofullbordat utvecklingsblock. Som ett sådant låter sig läget för den Dahméniska Ansatsen optimistiskt tolkas som en bärande utgångspunkt för fortsatt forskning.

Beträffande Dahmén's framtida relevans finns det avslutningsvis anledning att erinra om den insats som symposierapporten tyvärr inte mer än tangerar, nämligen Dahmén som pionjär i den ekonomisk-politiska miljödebatten (Dahmén 1968). Med tanke på miljödimensionen i dagens ekonomiska kris har kanske den positioneringen mer omedelbar betydelse än den dahméniska ansatsen som behandlats i denna recension.

Rolf Henriksson

Ph D

REFERENSER

Boianovsky, M (1909), "Some Swedish stepping-stones to Growth Economics", in Boianovsky, M och KD Hoover, (red), *Robert Solow and the Development of Growth Economics*, Duke University Press, Durham and London.

Carlsson, B and R G H Henriksson (red) (1991), *Development Blocks and Industrial Transformation. The Dahménian Approach to Economic Development*, IUI, Stockholm.

Carlsson, B m fl (1979), *Teknik och industristruktur. 70-talets ekonomiska kris i historisk belysning*, IUI och IVA, Stockholm.

Dahmén, E (1939), "Begreppet felinvestering som konjunkturteoretiskt instrument", Trebetygsuppsats, Manuskript, Nationalekonomiska institutionen, Lunds universitet.

Dahmén, E (1942), "Ekonomisk Strukturanalys. Några synpunkter på den ekonomiska utvecklingens och konjunkturväxlingarnas problem", *Ekonomisk Tidskrift*, årg 44, nr 3, s 177-194.

Dahmén, E (1950), *Svensk Industriell Företagarverksamhet*, IUI, Stockholm.

Dahmén, E (1959), *Kapitalbildningsproblemet*, IUI, Stockholm.

Dahmén, E (1963), *Ekonomisk utveckling och ekonomisk politik i Finland. En undersökning av*

åren 1949-1962 samt några framtidsperspektiv. Finlands Banks Institut för ekonomisk forskning, Helsingfors.

Dahmén, E (1968), *Sätt pris på miljön*, SNS, Studier och Debatt, Nr 3, Stockholm.

Dahmén, E (1970), *Entrepreneurial Activity and the Development of Swedish Industry 1919-1939*, translated by Axel Leijonhufvud, Richard D. Irwin Inc., Homewood, Ill.

Dahmén, E (1980), "Hur studera industriell utveckling", i Dahmén, E med G Eliasson (red), *Industriell Utveckling i Sverige. Teori och verklighet under ett sekel. Uppsatser till ett IUI symposium i anledning av Marcus Wallenberg:s 80-årsdag*, i Saltsjöbaden den 8-9 oktober, 1979, IUI, Stockholm, s 25-67.

Dahmén, E (1984), *Ekonomi i omvandling. Utländska och finländska erfarenheter*, Finlands Bank, Helsingfors.

Erixon, L (1991), "Omvandlingstryck och produktivitet", i *Konkurrens regleringar och produktivitet*, Expertrapport nr 7 till Produktivitetsdelegationen, Allmänna förlaget, Stockholm, s 233-399.

Gerschenkron, A (1957), Recension av Dahmén (1950), *Review of Economics and Statistics*, vol 39, nr 4, 471-476.

Henriksson, R (1974), "Frågeställningarna", Manuskript för högre seminarier, Ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms universitet

Henriksson, R (1996), "Towards the Dahménian Approach. A Review of the Early Contributions of Erik Dahmén", i Lindgren, H (red), *Economic Dynamism in Honour of Erik Dahmén Sept 14 1996*, Research Report NO 6, Institutet för Ekonomisk Historisk Forskning, s 7-28.

Henriksson, R G H (2002), "Den dahméniska ansatsens tillkomst och dess ställning i den schumpeterianska tanketraditionen", i Johansson, D and N Karlson (red), *Den svenska tillväxtskolan*, Ratio, Stockholm, s 65-94.

Johansson, D och N Karlson (red) (2002), *Den svenska tillväxtskolan*, Ratio, Stockholm.

Johansson, D och N Karlson (red) (2006), *Svensk utvecklingskraft*, Ratio, Stockholm.

Schön, L (2000), *En modern svensk ekonomisk historia. Tillväxt och omvandling under två sekel*, SNS, Stockholm.

Sjögren, H (2005), *Den uthålliga kapitalismen*, SNS, Stockholm.

Westberg, K (2006), "Vad menar Erik Dahmén med begreppet utvecklingskraft?", i Johansson D och N Karlson (red), *Svensk utvecklingskraft*, Ratio, Stockholm, s 16-38.